

Imam Khomeini Aid Committee Supported Divorced Women's Lived Experience from Divorce in the Cultural Context of Iran

Salime Gharooni Fardi¹, Farangis Demehri^{2*}, Parvaneh Mohamadkhani³, Azade Abooei⁴

1. PhD. Student of Psychology, Department of Psychology, Faculty of Humanities, Science and Arts University, Yazd, Iran.

2. Assistant professor, Department of Psychology, Faculty of Humanities, Science and Arts University, Yazd, Iran.

3. Professor, Department of Clinical Psychology, Faculty of Behavioral Sciences, University of Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.

4. Assistant professor, Department of Counseling, Faculty of Humanities, Science and Arts University, Yazd, Iran.

Citation: Gharooni Fardi, S., Demehri, F., Mohamadkhani, P., & Abooei, A. (2025). Imam khomeini aid committee supported divorced women's lived experience from divorce in the cultural context of Iran. *Journal of Woman Cultural Psychology*, 64(16), 59-71.

<http://dx.doi.org/10.61186/iau.1205634>

ARTICLE INFO

Received: 17.04.2025

Accepted: 14.06.2025

Corresponding Author:

Farangis Demehri

Email:

Farangis_demehri@yahoo.com

Keywords:

Lived experience
Divorced women
Divorce.

Abstract

The present research was intended to study Imam Khomeini Aid Committee supported divorced women's lived experience from divorce in the cultural context of Iran. The statistical population included all the Imam Khomeini Aid Committee supported divorced women's, aged 20 to 35 years in Mashhad. The sample embraced 9 participants whom were selected via purposive sampling procedure to achieve saturation step. To collect data content analysis was applied. Then the open ended questions were implemented through semi structured questionnaire and in-depth interviews. The data was classified and coded using Max Quda software. The results revealed that the concept and phenomena of divorce was explained into two categories as positive and negative attributions. Each category was characterized into subcategories. The positive category was conceptualized as divorce achievements and the negative attribution category was conceptualized into individual and social subcategories, and social class was conceptualized into two subcategories: family and society. The results also indicated that the divorce among poor divorced women, although sometimes considered an achievement due to liberation of a challenging and painful marital life, is also a traumatic crisis due to the numerous personal and social challenges. feeling unsupported and being rejected by society has led very negative feelings and attitudes in this women towards themselves and society and therefore avoid healthy social relationships. This highlighted the need for additional planning to change these individuals' attitude of their own capabilities and the conditions of society.

Extended abstract

Introduction: Divorce is considered the most common family trauma. Recent studies have highlighted significant changes in the trends and attitudes toward divorce in Iran. According to the Statistical Center of Iran, the number of registered divorces has shown an increasing trend in recent decades, and this trend has accelerated compared to the past. As the various studies have reported, despite the impact of divorce on all family members, the consequences of divorce are more significant for women, the consequences such as decreased life satisfaction, depression, acceptance of multiple roles, frustration and nostalgia, loss of physical and mental health, feelings of failure, and economic and livelihood problems, leading to temporary or socially unconventional marriages. Divorce is also one of the significant predictors of women's poverty. Financial problems after divorce, the quality of life for women declines more than men. The Imam Khomeini Aid Committee is one of the organizations supporting divorced women in Iran. They suffer from issues such as ostracism, shame, and social stigmatization in addition to poverty and disconnection from power, which hinder their integration into the normal and mainstream flow of life. poverty and subordination are common phenomena, but different human groups face them in different ways. Despite numerous and scattered studies in the field of female heads of households, studies aimed at understanding the lived experience, meaning of divorce in the experience of this group of women, and their understanding of the conditions they are trapped in have rarely been conducted. Accordingly, the present research was intended to study Imam Khomeini Aid Committee supported divorced women's lived experience from divorce in the cultural context of Iran.

Method: The statistical population included all the Imam Khomeini Aid Committee supported divorced women's, aged 20 to 35 years in Mashhad. The sample embraced 9 participants whom were selected via purposive sampling procedure to achieve saturation step. To collect data content analysis was applied. Then the open ended questions were implemented through semi structured questionnaire and in-depth interviews. The data was classified and coded using Max Quda software.

Results: The results revealed that the concept and phenomena of divorce was explained into two categories as positive and negative attributions. Each category was characterized into subcategories. The positive category was conceptualized as divorce achievements and the negative attribution category was conceptualized into individual and social subcategories, and social class was conceptualized into two subcategories: family and society. The results also indicated that the Divorce among poor divorced women, although sometimes considered an achievement due to liberation of a challenging and painful marital life, is also a traumatic crisis due to the numerous personal and social challenges. feeling unsupported and being rejected by society has led very negative feelings and attitudes in this women towards themselves and society and therefore avoid healthy social relationships.

Conclusions: According to the findings of this research, women who simultaneously experience the dual adversities of divorce and poverty were at a heightened risk of severe repercussions: ostracism from family and relatives and a lack of financial support from those who are often themselves from disadvantaged backgrounds. Particularly in

cases involving child custody, this situation necessitates women's presence in society and employment while simultaneously directing them towards low-wage, unskilled labor due to a lack of education and skills. Such conditions expose them to greater risks of exploitation and harm compared to other divorced women, suggesting that while divorce may be perceived as a form of liberation from a challenging marital life, it simultaneously presents numerous individual and social challenges, rendering it a crisis that is detrimental. Therefore, considering the negative evidence in self-concept and self-esteem, the reduction in the family and community support network after divorce in the findings, and on the other hand, the important role of social support and self-esteem in reducing the adverse effects of divorce and promoting adjustment. It is recommended that an intervention package be developed to promote self-esteem, repair family relationships, and expand the social support network of young divorced women under the support of the Imam Khomeini Aid Committee. This highlighted the need for additional planning to change these individuals' attitude of their own capabilities and the conditions of society.

Authors Contributions: Salime Gharooni Fardi: Suggesting the initial idea, implementing the topic and writing the article. Dr. Farangis Demehri & Dr. Parvaneh Mohamadkhani: Confirming and expanding the initial idea. Dr. Azade Abooei: Confirming the results and suggesting the references as consulting advisor and corresponding author. All authors discussed and validated the final manuscript.

Acknowledgments: The authors consider it necessary to express their gratitude to all the wives of the martyrs who helped us in the implementation of the research.

Conflicts of Interest: The authors declared there are no conflicts of interest in this article.

Funding: This article didn't receive any financial support.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تجربه زیسته زنان مطلقه تحت حمایت کمیته امداد امام خمینی (ره) از طلاق در بستر فرهنگی جامعه ایران

سلیمه قارونی فردی^۱، فرنگیس دمهری^{۲*}، پروانه محمدخانی^۳، آزاده ابویی^۴

۱. دانشجوی دکترای، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علم و هنر، یزد، ایران.

۲. استادیار، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علم و هنر یزد ایران.

۳. استاد، گروه روان‌شناسی بالینی، دانشکده علوم رفتاری و سلامت روان، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

۴. استادیار، گروه مشاوره، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علم و هنر، یزد، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی تجربه زیسته زنان مطلقه تحت حمایت کمیته امداد امام خمینی ره از طلاق در بستر فرهنگی جامعه ایران بود. جامعه آماری تمامی زنان مطلقه تحت حمایت کمیته امداد امام خمینی ره جوان در بازه سنی ۲۰ تا ۳۵ سال در شهرستان مشهد انجام شد. نمونه پژوهش ۹ نفر بود که به روش نمونه‌گیری هدفمند تا مرحله اشباع انتخاب شدند. جهت گردآوری داده‌ها از روش تحلیل محتوا استفاده شد. سپس پرسش‌های باز پاسخ از طریق پرسشنامه نیمه ساختاریافته و مصاحبه عمیق انجام شد و با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا کدگذاری و طبقه‌بندی صورت گرفت. نتایج یافته‌ها نشان داد پدیده و مفهوم طلاق در دو طبقه به عنوان اسناد مثبت و اسناد منفی طلاق تبیین شد. هر یک از طبقات توسط زیر طبقه‌بندی توصیف شدند. طبقه اسناد مثبت در زیر طبقه دستاوردهای طلاق و اسناد منفی در دو زیر طبقه فردی و اجتماعی و زیر طبقه اجتماعی نیز در دو زیر طبقه خانواده و جامعه مفهوم‌پردازی شد. همچنین نتایج نشان داد طلاق در زنان مطلقه فقیر، اگر چه به دلیل رهایی از رنج زندگی مشترک و پرچالش، بعضاً دستاورد محسوب می‌شود به دلیل چالش‌های فردی، فرهنگی و اجتماعی متعددی که ایجاد می‌کند به مثابه یک بحران آسیب‌زا است اما احساس نداشتن حامی و طرد شدن از جامعه، موجب شده این گروه از زنان، احساسات و نگرشی بسیار منفی نسبت به خود و جامعه داشته باشند و از روابط اجتماعی سالم فاصله بگیرند. این موضوع موید لزوم برنامه‌ریزی‌های مضاعف برای تغییر نگرش این افراد به توانمندی‌های خود و شرایط جامعه می‌باشد.

کلیدواژگان: تجربه زیسته، زنان مطلقه، طلاق.

مقدمه

طلاق (divorce) را می توان به عنوان شایع ترین آسیب خانوادگی نام برد. یک رویداد پیچیده و استرس زا که به عنوان خاتمه قانونی به زندگی با همسر به مدت طولانی تعریف می شود و علیرغم رواج این پدیده، یک اتفاق عظیم در زندگی محسوب می شود و عواقب وخیم آن پیامدهای منفی اجتماعی، فرهنگی، روان شناختی و جسمانی را در بر می گیرد (Erdim & Ergün, 2016). مطالعات (Aghajanian & Thompson, 2013) تغییرات قابل توجهی را در روند و نگرش طلاق در ایران برجسته کرده است. علیرغم تاریخ فرهنگی - مذهبی قوی که طلاق را تقبیح می کند، افزایش بی سابقه ای در میزان طلاق در سال های اخیر وجود داشته است (Jabari et al., 2021). طبق گزارش مرکز رصد جمعیت کشور و سازمان ثبت احوال، در سال ۱۴۰۲ تعداد ۲۰۲ هزار و ۱۸۳ طلاق ثبت شده است و پس از تهران، استان خراسان رضوی بیشترین میزان طلاق را داشته است. تجربه طلاق، بر همه ابعاد روانی، جسمانی، اجتماعی و فرهنگی، عاطفی و هیجانی زوج و فرزندان آن ها تاثیر می گذارد و موجب کاهش عملکرد ناسازگاری و ناکارآمدی اعضای خانواده بعد از طلاق می گردد (Amato, 2000).

با وجود تاثیر طلاق بر همه ی اعضای خانواده، پیامدهای طلاق برای زنان بیشتر است (Kuc et al., 2019). طلاق یکی از مهم ترین عوامل ایجاد کننده پریشانی روان شناختی است و زنان نسبت به مردان، پریشانی روان شناختی بیشتری را تجربه می کنند (Bachrach & Arntz, 2021). (احساس گناه، ترس از آینده، مشکلات عاطفی، احساس تنهایی و مسائل جسمی، مشکلات دوگانگی نقش، انزوای اجتماعی، مشکلات اقتصادی و اختلال هویت، کاهش رضایت از زندگی، احساس بی ارزشی، پایین آمدن حرمت نفس، احساس شکست و ناکامی، بزهکاری، فساد و فحشا، انحراف جنسی، خودکشی و سرقت از جمله آثار منفی طلاق برای زنان است (Gahler, 2006; Dahl et al., 2015; Young & Wright, 2015).

طلاق یکی از پیش بینی کننده های فقر زنان نیز می باشد (Hogendoom & et al., 2019). به دلیل مشکلات مالی بعد از طلاق، کیفیت زندگی زنان بیشتر از مردان افت می کند. فقر زمینه ساز گرفتاری ها و آسیب های بسیاری در سطوح مختلف از تضعیف سازمان اجتماعی گرفته تا سوء تغذیه، بیماری، بی سوادی، سطح پایین بهداشت و... است (Bourassa, 2015). زنان مطلقه تحت حمایت امداد امام ره بخشی از نیازمندان جامعه ایرانی را تشکیل می دهند که بعضا علاوه بر فقر و دورافتادگی از قدرت دچار مسائل دیگری مانند: طرد، شرمساری و برچسب خوردگی اجتماعی هستند که مانع از ادغام آن ها در جریان عادی و اصلی زندگی می شود. با وجود اینکه فقر و فرودستی پدیده ای عام است، اما گروه های مختلف انسانی، به شکلی متفاوت با آن مواجه هستند (Amirpanahi & Namian, 2024). طبق گزارش دریافتی از حوزه حمایت کمیته امداد امام خمینی ره استان خراسان رضوی در دهه های اخیر، نسبت خانوارهای زنان مطلقه به زنان فوت سرپرست رو به فزونی قابل توجهی گذاشته است و متاسفانه با توجه به افزایش کودک همسری و کاهش سن طلاق، میانگین سنی زنان مطلقه تحت حمایت نیز کاهش داشته است. با وجود اینکه تحقیقات متعدد و در عین حال پراکنده ای در حوزه زنان سرپرست خانوار انجام شده است، اما مطالعه ای با هدف درک تجربه زیسته و درک معنای طلاق در تجربه این گروه از زنان، بندرت انجام شده است (Amirpanahi & Namian, 2024). این مطالعه مبتنی بر الگوی ساخت گرایی اجتماعی است (Guba & Lincoln, 1994)، هم چنین به دنبال تعدد واقعیت ها و اعتبار ذهنیت در مقابل عینیت بوده و بر شناخت کل و جامعیت پدیده های انسانی و انعکاس فرهنگ بر داده های پژوهش تأکید کرده است. تجربه و مشاهدات، این فرضیه را تقویت می کند که روایت های فرهنگی احاطه کننده مفهوم طلاق و تعیین کننده اصلی فرایند تجربه طلاق توسط فرد است (Whitehead, 1998). بدین ترتیب هدف پژوهش حاضر، بررسی تجربه زیسته زنان مطلقه تحت حمایت کمیته امداد امام خمینی ره از طلاق در بستر فرهنگی جامعه ایران بود.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه گیری

روش پژوهش کیفی به روش تحلیل محتوا بود. جامعه آماری تمامی زنان مطلقه تحت حمایت کمیته امداد

امام خمینی ره جوان در بازه سنی ۲۰ تا ۳۵ سال در شهرستان مشهد انجام شد. نمونه پژوهش ۹ نفر بود که به روش نمونه گیری هدفمند تا مرحله اشباع انتخاب شدند.

روش اجرا

مطالعه حاضر از نوع کیفی به روش تحلیل محتوا و با الهام از رویکرد (Graneheim & Lundman, 2004) و (2014) Smith & et al. انجام گرفت. تحلیل محتوا یکی از رویکردهای تحقیقی است که به منظور تفسیر واحدهای معنای پنهان در محتوای مکتوب به کار می‌رود. در این رویکرد اعتقاد بر این است که تعداد زیادی از واژه‌ها در گروه‌های محتوایی متراکم‌تر طبقه‌بندی می‌شوند. در این روش، طی فرایند طبقه‌بندی سیستماتیک، کدها، طبقات، زیرطبقات و درونمایه‌ها شناسایی می‌شوند (Elo & Kyngas, 2008). روش نمونه گیری به شیوه هدفمند و از بین زنان مطلقه جوان در بازه سنی ۲۰ تا ۳۵ سال در شهرستان مشهد انجام شد. معیار شرکت علاوه بر تجربه طلاق، تحت حمایت بودن و سن، اعلام رضایت کتبی و کلامی، ایرانی بودن و توانایی ارتباط کلامی با پژوهشگران بود. تعداد شرکت کنندگان ۹ نفر بود که با استفاده از پرسش‌های باز پاسخ از طریق پرسشنامه نیمه ساختاریافته و مصاحبه عمیق انجام شد. جلسات فردی به علت حساسیت موضوع و پیشگیری از پدیده برچسب زنی و راحتی شرکت کنندگان در ارائه اطلاعات محرمانه و خصوصی انجام شد. هر مصاحبه فردی طی حدود ۴۵ تا ۶۰ دقیقه و گروهی طی ۴۵ تا ۸۰ دقیقه انجام شد. مصاحبه‌ها در پاییز و زمستان ۱۴۰۳ و تا مرحله اشباع انجام گردید و طی آخرین مصاحبه داده جدیدی به دست نیامد در مصاحبه از شرکت کنندگان خواسته شد تا تجربه خویش از طلاق و تاثیر آن را بر زندگی‌شان بعد از طلاق بازگو نمایند. بنابراین ۹ مصاحبه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. مراحل تجزیه و تحلیل داده‌ها در شکل ذیل تبیین شده است:

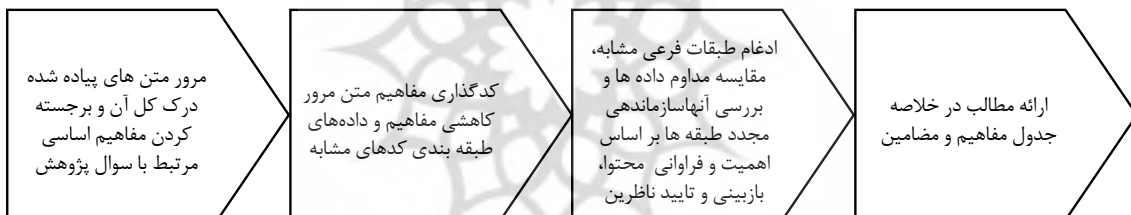

Figure 1. Content analysis steps

داده‌ها با نرم افزار مکس کیودا کد گذاری و طبقه بندی گردید و نهایتاً جهت اعتبار و روایی، نتایج توسط دو نفر از اساتید دانشگاه بررسی و تایید شد.

یافته‌ها

معنای طلاق و مفهوم سازی آن توسط مشارکت کنندگان، پدیده طلاق را در دو طبقه مفهوم طلاق به عنوان اسناد مثبت و اسناد منفی طلاق تبیین نمود. هر یک از طبقات توسط زیر طبقاتی توصیف می‌شوند. طبقه اسناد مثبت در زیر طبقه دستاوردهای طلاق و اسناد منفی در دو زیر طبقه فردی و اجتماعی و زیر طبقه اجتماعی خود در دو زیر طبقه خانواده و جامعه مفهوم‌پردازی گردید. در ادامه به تفصیل هر یک از طبقات پرداخته شده است:

مفهوم طلاق

همه شرکت کنندگان توافق داشتند که اگرچه طلاق امر ناپسندی است و کسی ازدواج نمی‌کند که جدا شود لیکن برای بعضی نیز دستاوردهای مثبتی به همراه دارد. نگاه دوگانه شرکت کنندگان نسبت به طلاق در دو زیر طبقه ذیل توصیف شد:

اسناد مثبت

شرکت کنندگان پژوهش معتقد بودند زمانی که طلاق برای فرد پیامدهای مثبتی دارد، اگرچه شکست است اما دستاورد محسوب می شود و می توان آن را مثبت تلقی کرد.

«طلاق در کل شکست است عمرت رفته، به بچه ها آسیب زده، طلاق برای کسی که زندگیش رو دوست دارد شکست محسوب میشه اما برای کسی که مشکلی داشته دستاورد محسوب میشه».

دستاورد ها : طلاق به معنای دستاوردی برای زندگی

اگر چه تعداد کدهای مفهومی این معنا نسبت به اسنادهای منفی بسیار کم بود (ده درصد کدها) اما در کنار سایر مفاهیم اهمیت پیدا می کرد. طلاق در این معنا فرصتی جدید برای زندگی برای فرد ایجاد می کند به او کمک می کند که از یک رنج عظیم و چالش ها و دعوای متعدد رهایی یابد، روی پای خودش بایستد و مرحله جدیدی را در زندگیش ایجاد نماید. او در این معنا احساس می کند با همه آسیب هایی که با آن مواجه شده نسبت به قبل قوی تر شده و رشد کرده است.

خانم ۳۰ ساله ای که همسرش در زندان بود تجربه خود را در گروه دو چنین عنوان کرد: "طلاق گاهی به نفع آدمه. طلاق خواست خودم بود - بعد ازدواج فهمیدم سابقه داره و غیابی جدا شدم - زندگی سختی داشتم - از طلاقم خوشحالم خودم کار می کنم. چالش ها و دعوای برطرف شده. اون موقع همش نگران اومدن مامور بودم. اگر همسرم اعتیاد نداشت زندگی می کردم».

اسنادهای منفی

طلاق به معنای شکست، تخریب زندگی، تغییر نگاه مردم از نقش دختری، مادری، همسری و ... می باشد. همه شرکت کنندگان برای طلاق، معانی منفی عنوان می کردند که بخش مهمی از اسنادهای منفی مربوط به معانی منفی دریافتی از سوی جامعه و دیگران بود و بخش دیگری مربوط به تعاریفی که فرد به خود نسبت می داد.

- زیر طبقه فردی

شرکت کنندگان اعلام کردند که با مشکلات متعددی طی فرآیند طلاق و پس از آن مواجه شده اند که معنای طلاق را برایشان منفی کرده است مانند احساس شکست، ضعف و بی کفایتی و ازدست دادن فرصت و عمری را که برای ساختن یک زندگی صرف کرده بودند و آسیب هایی که به فرزندان وارد شده و خلأی که به خاطر از دست دادن نکات مثبت زندگی سابق شان احساس می کردند از طلاق برای آن ها فاجعه ای بزرگ ساخته است. این موضوع برای برخی افراد که به ویژه در کودکی ازدواج کرده بودند در حدی بود که اعلام می کردند اگر فهم و آگاهی کنونی را داشتند، به هر شکل ممکن آن زندگی را حفظ می کردند و سعی می کردند روابط را بهبود بخشند.

خانم ۲۶ ساله ای که طلاق با خیانت و خواست همسرش با وجود یک کودک یک ساله انجام شده بود نیز اعلام کرد که "بعد از طلاق دیگه نمی تونی راهتو پیدا کنی، اگر بچه هم باشه که او بیشتر ضربه می خوره. خیلی وحشتناکه. اصلا شکسته. الان اینقدر به من میگن راحت شدی دیگه بشین درستو بخون، اصلا نمی تونم".

- زیر طبقه اجتماعی

در این زیر طبقه آنچه طلاق را برای فرد معنا می کرد نگاه دیگران به طلاق و وی بود. دیگرانی که بخشی افراد فامیل و اعضاء خانواده بودند و بخشی دوستان و ساینی که به تناسب شرایط زندگی و اشتغال با آنان سر و کار داشت.

- زیر طبقه خانواده و اعضاء فامیل

مایه ننگ و بی آبرویی بودن، حس کاهش احترام در خانواده به ویژه برای آن‌هایی که از نظر مالی وابسته بودند، حس طرد شدن و از دست دادن خودمختاری مهمترین مسائلی بود که شرکت کنندگان به آن اشاره کردند. این موضوع برای برخی آنقدر برجسته شده بود که پس از طلاق از خانواده جدا شده بودند و علی رغم نیاز به حمایت ترجیح داده بودند روی کمک خانواده حساب نکنند.

خانم ۳۱ ساله ای که به دلیل اعتیاد پسرعمه اش و با داشتن دو فرزند از وی جدا شده و به دلیل مشکلات مالی حضانت فرزندان را تا مدت‌ها بعد از طلاق به همسرش واگذار کرده بود اعلام کرد: «وقتی طلاق می‌گیری حتی توی خانواده خودت بین خواهرات دیگه راحت نیستی. مثلاً هر جا میری توی هر محیطی میری فکر میکنی که الان طرف فکر میکنه من بخاطر شوهرش رفتم، بخاطر پسرش رفتم».

- زیر طبقه جامعه

تغییر نگاه مردم و مورد سوء استفاده قرار گرفتن مهمترین معنای طلاق در این زیرطبقه بود. شرکت کنندگان به دلیل مشکلات مالی و سطح تحصیلات دیپلم و کمتر اغلب مجبور بودند در مشاغل سطح پایین تر کار کنند، خانه اجاره کنند و در تعامل با مردم قرار بگیرند. تقریباً همه متفق القول بودند که نگاه جامعه نسبت به زن مطلقه همراه با سوء استفاده است. این موضوع باعث شده بود که برخی طلاق خود را از دیگران پنهان کنند، و برخی به دلیل فرار از نگاه مردان، در شغل‌های زنانه ای مثل خیاطی مشغول به کار شده بودند که به آن علاقه نداشتند. برخی به امید ازدواج و یا کار به دیگران اعتماد کرده بودند.

یکی از شرکت کنندگان که پس از طلاق از همسرش تنها زندگی کرده بود اعلام کرد: «طلاق یعنی حرف در و همسایه - مجبور شدم برم خیاطی که سر و کار با هیچ مردی نداشته باشم خیلی اذیت شدم و ۱۲ سال خیاطی رو انجام دادم. طلاق اذیت نکرد اینها اذیت کرد».

Table 1.

Main themes and sub-themes extracted from data analysis

طبقه	زیر طبقه	مفهوم	مضمون
خانواده	دستاوردها	فرصت جدید، رهایی از رنج و چالش، آزادی، رشد، قوی شدن، روی پای خود ایستادن	
	فردی	شکست، تخریب زندگی، ضعف و بی کفایتی، دوست داشتنی نبودن، از دست رفتن عمر، آسیب به فرزندان، فاجعه، خلا از دست دادن موارد مثبت زندگی سابق	طلاق در زنان مطلقه فقیر، اگر چه به دلیل رهایی از رنج زندگی مشترک و پر چالش، بعضاً دستاورد محسوب می شود، به دلیل چالش‌های فردی و اجتماعی متعددی که برای فرد ایجاد می کند، به مثابه یک بحران، آسیب زا است.
اجتماعی	خانواده	کاهش احترام در خانواده از دست دادن خودمختاری	
	جامعه	حرف مردم، مورد سوء استفاده قرار گرفتن	

طبق جدول ۱، اسناد مثبت که شامل دستاورده و اسناد های منفی که شامل فردی و اجتماعی است گزارش شد.

بحث و نتیجه گیری

اگر چه طلاق پدیده زندگی مدرن است و نتیجه عدم حل مسائل زناشویی یا عدم حل قانونی و رسمی این مشکلات و به عنوان اجازه قانونی برای جدا شدن از یک فرد به عنوان همسر یا پایان دادن رسمی به یک ازدواج تعریف شده است (Mortelmans & Defever, 2018)، برای زنان مطلقه معناهای متفاوتی دارد که به فراخور تفاوت تجربیات ایشان، روایت و مفاهیم متفاوتی نیز درک می شود. ترکیب فقر و طلاق از تجربیاتی است که می تواند تفاوت مفاهیم ادراک شده را رقم بزند. تحقیق حاضر با هدف بررسی معنا و درک زنان مطلقه ۲۰ تا ۳۵ ساله تحت حمایت کمیته امداد امام خمینی ره از طلاق انجام گرفت.

طبق یافته ها، مفاهیم مثبت محدودی توسط برخی از زنان مطلقه عنوان شد. زنان مطلقه ای که طلاق را به عنوان آخرین راهکار جهت رهایی از رنج زندگی مشترک پرچالش انتخاب کرده بودند و پس از طلاق، به بازسازی زندگی شخصی پرداخته بودند، نگاه نسبتاً مثبتی نسبت به طلاق و آینده داشتند. این نتایج با نتیجه پژوهش های (Merghati-Khoei et al., 2013) و Amato (2000) و Haji shahkaram et al. (2021) و Haghghatian et al. (2018) همسو است. براساس یافته های (Navabi Nejad et al., 2017) نیز، اگرچه زنان دیدگاه منفی نسبت به طلاق دارند و پیامدهای منفی پس از طلاق را مورد نظر قرار می دهند، اقلیتی از زنان بر رهایی بخشی طلاق به عنوان معنایی مثبت تاکید کرده بودند. این یافته با مطالعه حاضر همسو است. هم چنین (Ghasemi et al., 2021) ضمن اشاره به معانی مثبت طلاق مثل فرصت توسط برخی از زنان مطلقه شهرستان ایلام، آن را برآیند حمایت و پذیرش اجتماعی خانواده و خویشاوندان، رضایت زنان از زندگی فعلی و احساس آسایش و آرامش روانی کنونی عنوان کرده بودند که با یافته های مطالعه حاضر همخوانی ندارد. در تحقیق حاضر افراد محدودی که از دستاوردهای طلاق نام برده بودند، تحصیلات عالیه نداشتند و علی رغم مشکلات مالی و بعضاً مخالفت خانواده اقدام به طلاق کرده بودند و با امید به آینده، دستاوردهای مثبت طلاق را عنوان می کردند. در واقع آنچه افزایش رضایت از زندگی و اظهار پیامدهای مثبت طلاق را پیش بینی می کرد، کیفیت پایین رابطه قبل از طلاق بود و چنانچه فرد پس از طلاق وارد رابطه دیگری شده بود، اظهار پیامدهای مثبت طلاق افزایش بیشتری پیدا می کرد (Gustavson et al., 2014). از نتایج دیگر پژوهش حاضر، اسنادهای منفی شرکت کنندگان نسبت به طلاق بود. همه متفق القول بودند که طلاق نه تنها مثبت نیست، بلکه منفی است. لیکن در سه بخش فردی، خانواده و جامعه شیوه اسناددهی متفاوت و قابل توجه بود.

در زیرطبقه فردی شکست، دوست داشتنی نبودن ضعف و بی کفایتی و از دست دادن عمر و فرصت و آسیب به فرزندان مهمترین مواردی بود که منجر شده بود زنان شرکت کننده در پژوهش، طلاق را بعضاً فاجعه می نامند و به مثابه یک بحران، درک و معنا کنند. این یافته با یافته سایر پژوهش ها از جمله (Navabi Nejad et al., 2017) و (Ghasemi et al., 2021) همخوان است. در تبیین این نتیجه می توان گفت یکی از میانجی گریهای مهم در رشد پس از طلاق عزت نفس و ارزیابی فرد از خودش می باشد (Kaleta & Mróz, 2023). عزت نفس زنان چند وجهی است و دیدگاه خود و نگاه دیگران را در بر می گیرد و تحت تأثیر زمینه های اجتماعی و فرهنگی است (Chatham-Car-penter & DeFrancisco, 1998). در مواجهه با بحرانی مثل طلاق، عزت نفس و ارزیابی فرد از خودش اغلب قبل از طلاق کاهش می یابد اما پس از طلاق با توجه به سیر متفاوت فرد در زندگی، نتایج نیز متفاوت می گردد. افرادی که پس از طلاق دچار مشکلات مالی می شوند (Bleidorn et al., 2021) و در گفتگوی ذهنی با خود و اطرافیان شان و پس زمینه اجتماعی-فرهنگی جامعه، منفی ارزیابی می شوند، ارزیابی منفی تری از خود دارند و عزت نفس آنها پس از طلاق کاهش می یابد (Chatham-Carpenter & DeFrancisco, 1998).

بعد دیگر اسناد منفی طلاق، بعد اجتماعی طلاق در خانواده بود. کاهش حرمت و احترام خانوادگی و از دست دادن خودمختاری و در نتیجه گوشه گیری و احساس طرد شدن در شرکت کنندگان مهمترین یافته های این پژوهش بود. این موضوعات آنقدر در زندگی زنان موثر بود که علی رغم مشکلات مالی، از خانواده خود درخواست کمک نمی کردند و از محیط های خانوادگی که یادآور خاطرات بی احترامی به خود بودند، اجتناب می کردند و

اغلب از نظر اجتماعی نسبت به قبل از طلاق گوشه گیر شده بودند که این یافته ها با نتایج مطالعات انجام شده (Amato, 2000; Shapiro, 2003) همسو است. طبق یافته‌های برخی از تحقیقات دیگر نیز (Haji shahkaram et al., 2021) بسیاری از زنان مطلقه، کاهش حمایت عاطفی و راهبردی خانواده را گزارش و بعضاً طی سالهای آتی روابط خود را کاهش می دهند. یکی از مهمترین عوامل آن، انگ اجتماعی و تغییر مسیر پویای خانواده پس از طلاق ذکر شده است.

حمایت خانواده به عنوان یک عنصر حیاتی در کمک به زنان مطلقه برای مقابله با چالش ها ظاهر می شود (Asanjarani et al., 2017; Ariyani, & Hartini, 2024; Haji Ur et al., 2025). حمایت اجتماعی از طرف خانواده و دوستان نقش مهمی در ارائه تشویق عاطفی، کمک به مراقبت از کودک و رفع نیازهای اقتصادی دارد (Ariyani, & Hartini, 2024). هم چنین از قویترین متغیرها در پیش بینی افکار خودکشی زنان مطلقه تحت حمایت کمیته امداد امام خمینی می باشد (Ariapooran & Khezeli, 2018).

بعد دیگر اسناد منفی طلاق بعد اجتماعی طلاق در جامعه بود. همه زنان شرکت کننده به تغییر نگاه مردم به زن مطلقه، تجربه پیشنهاد رابطه با ظاهر پیشنهاد اشتغال و بعضاً تجربه مورد سوء استفاده گرفتن را گزارش می کردند. این موضوع موجب شده بود که جهت تامین نیازهای مالی به کارهای زنانه مثل آرایشگری و یا خیاطی رو بیاورند یا مشاغلی با حقوق بسیار کم تن بدهند و یا با محدود کردن خود به تامین معیشت خود از طریق کمک معیشت امداد از تامین برخی نیازهای خود صرف نظر کنند. این یافته با نتایج تحقیقات (Kord-Zanganeh & Ghasemi-Ardahae, 2021) و همچنین (Bashiri & Abdolmaleki, 2017) و (Odis, 2021) همسو است. در تبیین این نتایج می توان گفت در جوامعی که هنجار خانواده در آن ها اهمیت ویژه ای دارد، زنان مطلقه با انگ و برچسب منفی مواجه می شوند که باز یابی مجدد ایشان در زندگی اجتماعی را دشوار تر می کند (Kalmijn, 2007). به ویژه در فرهنگ های مسلمان، زنان مطلقه اغلب با شرم «مبتنی بر آبرو» مواجه هستند که موجب محدود شدن شبکه حمایتی آن ها می گردد (Chaudhry, 2004). این در حالی است که چالش های اقتصادی و فقر، زنان مطلقه را وادار می کند تغییرات اساسی در زندگی خود ایجاد کنند و در جهت اشتغال و درآمد اقدام نمایند (Shabbir et al., 2022). این تعارض یعنی نیاز زنان مطلقه به حضور در جامعه و کسب درآمد و کاهش نقش زنان مطلقه در عرصه های اجتماعی در عمل، اهمیت بررسی چالش های حضور این گروه آسیب پذیر و مولد را در جامعه دوچندان می نماید.

لذا با عنایت به اسناد منفی در خود پنداره و عزت نفس، کاهش شبکه حمایتی خانواده و اجتماع پس از طلاق در یافته ها می توان گفت طلاق در زنان مطلقه فقیر، اگر چه به دلیل رهایی از رنج زندگی مشترک و پر چالش، بعضاً دستاورد محسوب می شود، و به دلیل چالش های فردی و اجتماعی متعددی که برای فرد ایجاد می کند، به مثابه یک بحران، آسیب زا است.

سهم نویسندگان: سلیمه قارونی فردی: پیشنهاد ایده اولیه، پیاده سازی موضوع و نگارش مقاله. دکتر فرنگیس دمهری و دکتر پروانه محمدخانی: تأیید و گسترش ایده اولیه. دکتر آزاده ابویی: تأیید نتایج و پیشنهاد منابع به عنوان مشاور و نویسنده مسئول. همه نویسندگان نسخه نهایی مقاله را مورد بحث و بررسی قرار دادند.

سپاسگزار: نویسندگان مراتب تشکر خود را از همه کسانی که در انجام این مقاله نقش داشته اند اعلام می دارند.

تعارض منافع: در این پژوهش هیچگونه تعارض منافع توسط نویسندگان گزارش نشده است.

منابع مالی: این مقاله از حمایت مالی برخوردار نبوده است.

References

Aghajanian, A., & Thompson, V. D. (2013). Recent divorce trend in Iran. *Journal of Divorce &*

- Remarriage, 54, 112 - 125. URL: <https://doi.org/10.1080/10502556.2012.752687>
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Amirpanahi, M. (2024). Understanding women's lived experience of inferiority. *Social Welfare Quarterly*, 24(92), 0-0. URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-4199-en.html>
- Ariapooran, S., & Khezeli, M. (2018). Suicidal ideation among divorced women in Kermanshah, Iran: the role of social support and psychological resilience. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 12(4), e3565. URL: <https://doi.org/10.5812/ijpbs.3565>
- Ariyani, Y., & Hartini, N. (2024). Social support for divorced madurese women. EDP Sciences. *In BIO Web of Conferences*, 146, 01007. URL: <https://doi.org/10.1051/bioconf/202414601007>
- Asanjarani, F., Jazayeri, R. S., Fatehizade, M., Etemadi, O., & Demol, J. (2017). Exploring factors affecting post-divorce adjustment in Iranian women: A qualitative study. *Social Determinants of Health*, 3(1), 15-25. URL: <https://doi.org/10.22037/sdh.v3i1.17705>
- Bachrach, N., & Arntz, A. (2021). Group schema therapy for patients with cluster-C personality disorders: A case study on avoidant personality disorder. *Journal of clinical psychology*, 77(5), 1233-1248. URL: <https://doi.org/10.1002/jclp.23118>
- Bashiri, Y., & Abdolmaleki, L. (2017). *Examining the social consequences of divorce on divorced women in cultural centers of Region 1. A study of the lived experiences of Iranian women and men in coping with divorce in Tehran*. International Conference on the New Horizons in the Educational Sciences, Psychology and Social Damagesa, Tehran. URL: <https://civilica.com/doc/610015>
- Bleidorn, W., Schwaba, T., Denissen, J. J., & Hopwood, C. J. (2021). Charting self-esteem during marital dissolution. *Journal of Personality*, 89(1), 9-22. URL: <https://doi.org/10.1111/jopy.12525>
- Bourassa, K. J., Sbarra, D. A., & Whisman, M. A. (2015). Women in very low quality marriages gain life satisfaction following divorce. *Journal of Family Psychology*, 29(3), 490. URL: <https://psycnet.apa.org/buy/2015-15261-001>
- Chatham-Carpenter, A., & DeFrancisco, V.L. (1998). Women Construct Self-Esteem in their Own Terms: A Feminist Qualitative Study. *Feminism & Psychology*, 8, 467-489. URL: <https://doi.org/10.1177/0959353598084005>
- Dahl, S. Å., Hansen, H. T., & Vignes, B. (2015). His, her, or their divorce? Marital dissolution and sickness absence in norway. *Journal of Marriage and Family*, 77(2), 461-479. URL: <https://doi.org/10.1111/jomf.12166>
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Erdim, L., & Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84. DOI: 10.17681/hsp.13621
- Gähler, M. (2006). "To divorce is to die a bit...": A longitudinal study of marital disruption and psychological distress among Swedish women and men. *The Family Journal*, 14(4), 372-382. URL: <https://doi.org/10.1177/1066480706290145>

- Ghasemi, Y., Sepidnameh, B., & Parvizi, F. (2021). Living experience of divorce (Case study: Absolute women in darahahr-Ilam). *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 10(3), 9-42. URL: <http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-1426-fa.html>
- Graneheim, U. H., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24(2), 105-112. URL: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2003.10.001>
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2(163-194), 105. URL: https://miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/1994_Guba_Lincoln_Paradigms_Quali_Research_chapter.pdf
- Gustavson, K., Nilsen, W., Ørstavik, R., & Røysamb, E. (2014). Relationship quality, divorce, and well-being: Findings from a three-year longitudinal study. *The Journal of Positive Psychology*, 9, 163 - 174. URL: <https://doi.org/10.1080/17439760.2013.858274>
- Haghighatian, M., Hashemianfar, S. A., & Aghababae, A. A. (2018). Typology of divorce and its social consequences among the divorced women under the support of Imam Khomeini Relief Committee of Chaharmahal and Bakhtiari province. *Journal of Applied Sociology*, 29(2), 65-92. DOI: [10.22108/jas.2017.100178.1007](https://doi.org/10.22108/jas.2017.100178.1007)
- Haji Shahkaram, Z., Saroukhani, B., & Aghajani Marsa, H. (2021). Change in the Semantic System of Divorce. *Women Studies*, 12(36), 135-164. DOI: [10.30465/ws.2021.25383.2652](https://doi.org/10.30465/ws.2021.25383.2652)
- Hasan, M. (2002). The politics of honor: Patriarchy, the state and the murder of women in the name of family honor. *Journal of Israeli history*, 21(1-2), 1-37. URL: <https://doi.org/10.1080/13531040212331295842>
- Hogendoorn, B., Leopold, T., & Bol, T. (2020). Divorce and diverging poverty rates: a Risk-and-Vulnerability approach. *Journal of Marriage and Family*, 82(3), 1089-1109. URL: <https://doi.org/10.1111/jomf.12629>
- Jaberi, S., Etemadi, O., Fatehizade, M., & Rabbani Khorasgani, A. (2022). Iranian women's divorce style: A qualitative study. *Family Process*, 61(1), 436-450. URL: <https://doi.org/10.1111/famp.12655>
- Kaleta, K., & Mróz, J. (2023). Posttraumatic growth and subjective well-being in men and women after divorce: The mediating and moderating roles of self-esteem. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(5), 3864. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph20053864>
- Kalmijn, M. (2007). Explaining cross-national differences in marriage, cohabitation, and divorce in Europe, 1990–2000. *Population Studies*, 61(3), 243–263. URL: <https://doi.org/10.1080/00324720701571806>
- Kord-Zanganeh, J., & Ghasemi-Ardahae, A. (2023). Consequences of divorce for divorced women with emphasize on the socio-demographic factors: A study in Ahvaz city, Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 18(35), 363-392. DOI: [10.22034/jpai.2023.2004258.1288](https://doi.org/10.22034/jpai.2023.2004258.1288)
- Kuc, H. A., Karduz, F. F. A., & Ercan, T. (2019). The effect of divorce on women: A case study in sakarya province. *Turkish Journal of Applied Social Work*, 2(2), 198-217. URL: <https://dergipark.org.tr/en/pub/trjasw/issue/51541/662296>

- Merghati-Khoei, E. S., Zarei, F., Taghdisi, M. H., Rajati, F., & Rahmani, A. (2013). Divorce from a divorcee woman's perspectives: A qualitative study. *Journal of Qualitative Research In Health Sciences*, 2(3), 234-247. URL: <https://sid.ir/paper/215395/en>
- Mortelmans, D., & Defever, C. (2018). Income trajectories of lone parents after divorce: A view with Belgian register data. *Lone Parenthood in the Life Course*, 1(1), 191-211. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/27772/1002233.pdf#page=198>
- Navabi Nejad, S., Mohammadi, R., Karimi, Y., & Fallah, E. (2017). Divorce means for divorced person perspective : A phenomenological qualitative study. *Quarterly Journal of Woman and Society*, 8(31), 93-116. URL: https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_2551.html?lang=en
- Odis, A. I. (2021). Effects of divorce on women and children. *Texila International Journal of Public Health*, 9, 1-14. DOI: [10.21522/TIJPH.2013.09.01.Art001](https://doi.org/10.21522/TIJPH.2013.09.01.Art001)
- Rahman, H. U., Gul, R., Din, F. U., Ahmad, S., & Qureshi, T. N. (2025). The role of social support in mitigating mental health challenges of divorced women and their children. *The Critical Review of Social Sciences Studies*, 3(1), 2114-2125. URL: <https://doi.org/10.59075/75gvng05>
- Shabbir, M., Akram, S., & Niaz, U. (2022). Psycho-Social and Economic Complications Faced by Divorced Women in Faisalabad, Pakistan: A Qualitative Study. *Annals of Human and Social Sciences*, 3(3), 351-359. URL: [https://doi.org/10.35484/ahss.2022\(3-III\)33](https://doi.org/10.35484/ahss.2022(3-III)33)
- Shapiro, A. (2003). Later-life divorce and parent-adult child contact and proximity: A longitudinal analysis. *Journal of Family Issues*, 24(2), 264-285. URL: <https://doi.org/10.1177/0192513X02250099>
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2014). Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research. URL: <http://www.psychology.heacademy.ac.uk/s.php?p=55>
- Whitehead, B. D. (1998). *The divorce culture: Rethinking our commitments to marriage and family*. Vintage. URL: <https://lccn.loc.gov/96030180>
- Young, A. M., & Wright, J. L. (2015). The anatomy of a divorce. *Women's Studies in Communication*, 38(2), 146-150. URL: <https://doi.org/10.1080/07491409.2015.1034631>